

S poti prvih partizanov Soteska—Rovtarica—Dražgoše. Letošnji 25. Pohod po stezah partizanske Jelovice Foto Jože Dobnik

RAZVOJ PLANINSTVA V SLOVENIJI IN STATISTIČNI PODATKI O PLANINSTVU V LUČI NEKATERIH GEOGRAFSKIH, ZGODOVINSKIH IN DRUGIH DEJAVNIKOV

JURIJ SENEGAČNIK

Planinski vestnik že več let objavlja izčrpne statistične podatke o planinstvu. Za obdobje pred 1. svetovno vojno lahko iz PV dobimo v glavnem le podatke o številu podružnic, o članstvu in postojankah. Za obdobje po 1. svetovni vojni, od leta 1926 do 1940 so delno tudi na voljo podatki o ležiščih in o domačih ter tujih obiskovalcih; po vojni pa lahko zasledimo tudi podatke o številu nočitev. Prav tako vsako leto dobimo podatke o naročnikih PV, investicijah, o nesrečah in reševalnih akcijah, ki pa jih tu ne bomo obravnavali. Zanimiva je obravnava teh statističnih podatkov skozi celotno zgodovino planinske organizacije.

Planinstvo kot del turizma se je lahko pojavilo šele tedaj, ko si je človek uspel omogočiti take življenjske pogoje, v katerih so bile zagotovljene njegove primarne potrebe in ko je imel na voljo prosti čas in materialna sredstva. Gorski prostor s svojo reliefno razgibanostjo je seveda eden od pogojev za razvoj planinstva, enako odločilni pa so tudi družbeni dejavniki. Za začetek planinstva je namreč potrebna pobuda, ki pa ne prihaja vedno iz vrst prebivalstva, ki živi pod gorami. Prišla je praviloma iz urbanizirane okolja (Strojin, 1973). Struktura planincev po karakteristikah kraja bivanja še danes kaže, da je zanimanje za izlete v gore večje v mestih kot pa na podeželju. Ta interes je močnejši v krajih z boljšo infrastrukturno opremljenostjo (Petrovič-Hošek-Momirovič, 1974).

Kadrovska osnova za planinska društva je nastajala pri neagrarnem prebivalstvu. V 19. stoletju je v Evropi prišlo do večjega gospodarskega razvoja, zasnovanega seveda na novostih v industriji in prometu. Posledica hitrega porasta proizvodnje in produktivnosti dela je — povečano število tistih, ki razpolagajo s prostim časom in sredstvi za rekreacijo. Planinstvo je bilo tako kot druge oblike turizma v začetku ekskluzivno in pristopno samo višjim družbenim slojem. Ustanavljanje prvih planinskih organizacij v drugi polovici 19. stoletja pa je pomenilo, da so se začeli za rekreacijo v gorah zanimati tudi srednji sloji (Berljak, 1976). Tako je bila leta 1857 ustanovljena prva planinska organizacija v deželi industrijske revolucije — v Angliji. Isti razvoj se je v Sloveniji zakasnil za nekaj desetletij.

Prvi pristopi na slovenske gore so znani že iz prejšnjih obdobij. Nekateri naši najvišji vrhovi so bili osvojeni že v drugi polovici 18. stoletja. Pri tem pa je šlo v glavnem le za dejanja posameznikov. V prvi polovici 19. stoletja so, poleg pastirjev, lovcev in nabiralcev zelišč, obiskovali naše gore predvsem tuji naravoslovci in to iz znanstvenih nagibov. Krog obiskovalcev gora se je začel malce širiti v drugi polovici, ko so zahajali v naše gore tudi domači izobraženci. Nov impulz je pomenila gradnja prvih železnic v Sloveniji. Ko je stekla železnica iz Ljubljane v Trbiž, so se s tem močno povečale možnosti za bolj številen obisk najbolj atraktivnih delov naših gora. Začela se je tudi gradnja planinskih poti in postojank.

Z ustanovitvijo nemško-avstrijskega planinskega društva (DÖAV) leta 1874, ki je tudi v Ljubljani osnovalo svojo Kranjsko sekcijo, se je začelo ponemčevanje slovenskih gora. Eden glavnih vzrokov za ustanovitev Slovenskega planinskega društva leta 1893 je bil narodno obrambni vidik, saj je bilo potrebno ustaviti ta val potujčevanja. Vendar, to ni bil edini vzrok. Glavne motive in vzroke za ustanovitev SPD bi lahko strnili v treh glavnih točkah:

ugoden naravni potencial (gorski svet — zlasti Alpe);

narodno obrambni vidik;

družbeni sloj, ki je razpolagal s sredstvi in s prostim časom.

Prvi dejavnik predstavlja sicer enega od pogojev za planinstvo, vendar sta bolj pomembna druga dva dejavnika. V drugih republikah SFRJ (z izjemo SR Hrvatske) se je ta razvoj namreč zakasnil, čeprav imajo ugodne naravne pogoje. O drugem dejavniku je bilo že veliko napisanega, saj so ta del planinske zgodovine različni avtorji precej podrobno obdelali. Pomen tretjega dejavnika pa najlažje razberemo iz imenika članov SPD leta 1895 v PV, ki kaže tudi poklicno strukturo 384 članov, med katerimi sta bili le dve ženski. Največ je bilo inteligence in drugega prebivalstva višjih socialnih slojev, zaposlenega v tistih gospodarskih panogah, ki jih danes štejemo med terciarne in kvartarne. Tako je bilo kar 18 % vseh članov trgovcev ali trgovskih pomočnikov, prosvetnih delavcev je bilo 10 %, prav toliko jih je bilo zaposlenih tudi v različnih pravnih službah. Vseh ostalih poklicev v upravi, uradih in podobnem — je bilo 26 %. Skupaj to tvori že večino članov.

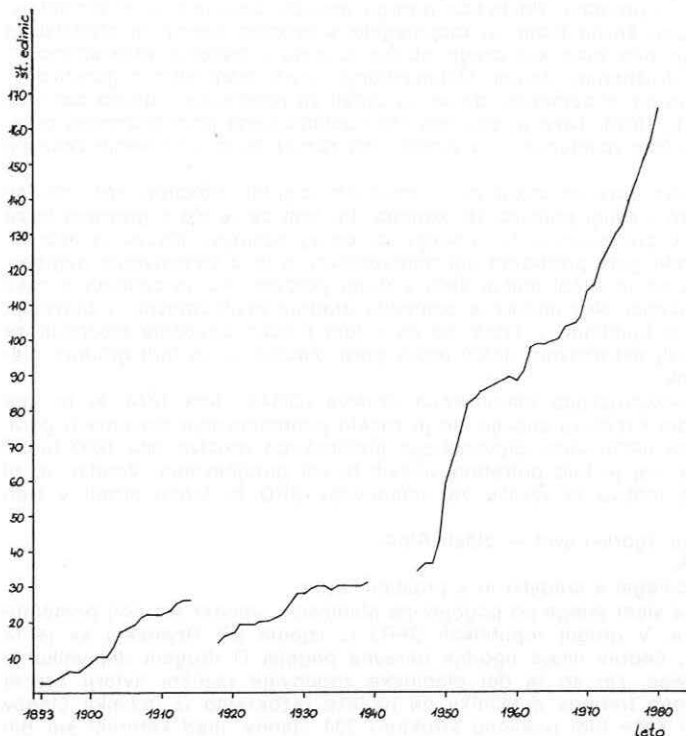
Ta struktura se je do danes, še zlasti v obdobju po osvoboditvi, bistveno spremenila. Opozoriti pa je treba še na dejstvo, ki smo ga do danes v planinski zgodovini vse preveč zanemarjali.

Pobude za planinstvo prihajajo iz urbanega okolja, smo rekli. Urbanizacija je tesno povezana z industrializacijo. Delež članov PD od vsega prebivalstva v občinah je bil v Sloveniji leta 1979 najvišji (nad 15 %) v občinah Hrastnik, Ravne na Koroškem, Jesenice in Radovljica, ki jih je Vrišer (1977) glede na industrializacijsko stopnjo leta 1971 opredelil kot izredno ali vsaj močnejše industrializirane občine. Po drugi strani pa so imele tedaj z izjemo Gornje Radgone vse tiste občine, ki jih je isti avtor za leto 1971 opredelil kot neindustrializirane, najmanj (do 3 %) prebivalstva, včlanjenega v PD. Vsi-ljuje se domneva, da bi za Slovenijo lahko zelo posplošeno rekli: čim višja je industrializacijska stopnja, več prebivalstva se ukvarja s planinstvom. Od te poenostavljene sheme odstopajo nekatere občine, kot sta npr. Metlika in Ribnica, ki planincev skoraj nimata, čeprav sta leta 1971 spadali med zmerno industrializirane občine.

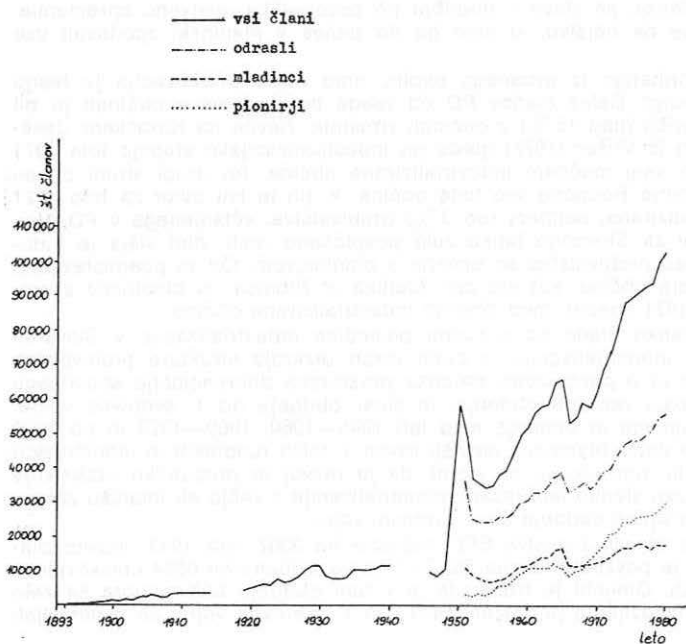
Po Klemenčiču (1980) lahko glede na socialne posledice industrializacije v Sloveniji govorimo o petih fazah industrializacije, o petih fazah razkroja strukture prebivalstva klasične agrarne družbe in o petih fazah procesa prostorske diferenciacije socialnega razvoja. Te faze zavzemajo različna obdobja, in sicer obdobje do 1. svetovne vojne, obdobje med obema vojnoma in obdobja med leti 1945—1960, 1960—1970 in od 1970 do danes. Dejstvo, da je delež planincev najvišji ravno v naših rudarskih in industrijskih centrih oziroma območjih, nas navaja na misel, da je razvoj in prostorsko razširjanje planinstva v grobih potezah sledilo tem fazam industrializacije z večjo ali imanjšo zakasnitvijo. Predvsem je tu mišljeno obdobje po 2. svetovni vojni.

Do 1. svetovne vojne je število članstva SPD narastlo na 3337 leta 1913, število planinskih postojank pa se je povzpelo kar na 35. To leto so evidentirali 8584 obiskovalcev v slovenskih postojankah. Omeniti je treba, da je v tem obdobju bližina gora še zelo odločilno vplivala na ustanavljanje podružnic SPD. Do 1. svetovne vojne so ustanavljali

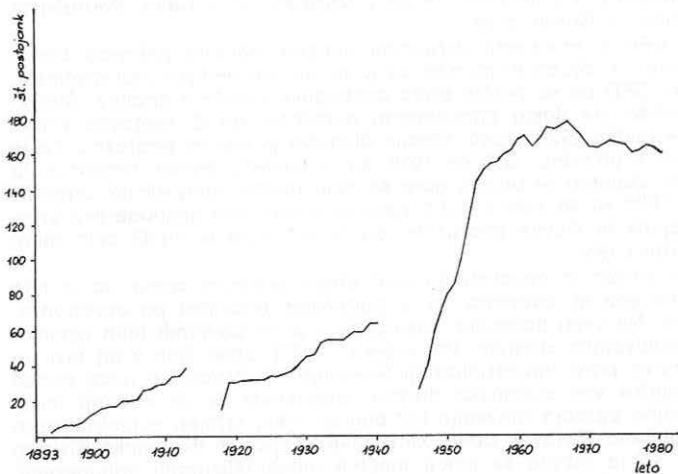
Število enot planinske organizacije (podružnic, planinskih društev) v letih 1893—1980 — (Vir: Planinski vestnik 1895—1981)

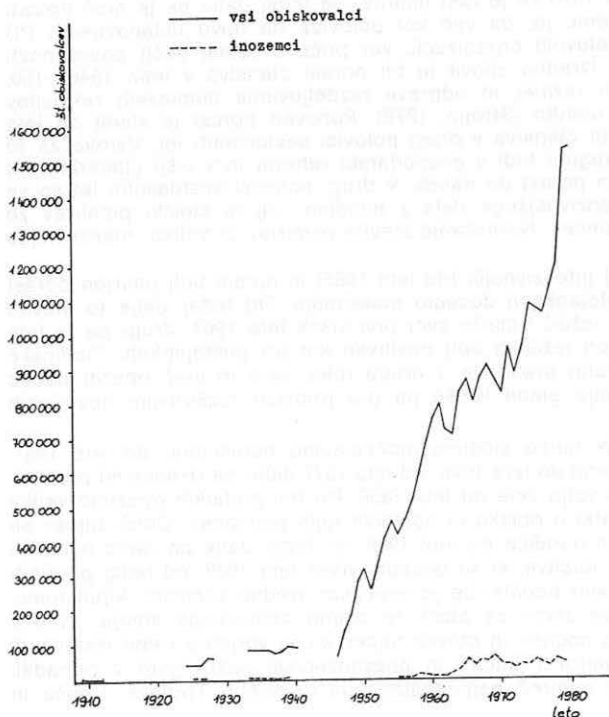
Članstvo v planinski organizaciji v letih 1893—1980 — (Vir: Planinski vestnik 1895—1981)

Število planinskih postojank v letih 1893—1980 — (Vir: Planinski vestnik 1895—1981)

Število obiskovalcev planinskih postojank v letih 1909—1980 — (Vir: Planinski vestnik 1910—1980)

podružnice v nekaterih večjih slovenskih krajih, z izjemo Štajerske. Tam so podružnici ustanovili v Rušah pri Mariboru in v Mozirju, ne pa v Mariboru ali v Celju. Podružnico iz Mozirja so potem prenesli v Gornji grad.

Po 1. svetovni vojni je SPD s krivičnimi državnimi mejami izgubila polovico bivših podružnic s četrtino članstva, z izgubo Primorske pa je bil močno okrnjen tudi izletniško rekreativni prostor. V roke SPD pa so prešle bivše postojanke nemških društev. Število postojank in kapacitet ležišč sta dokaj enakomerno naraščala do 2. svetovne vojne. Leta 1939 je 63 postojank nudilo 2223 ležišč. Število članstva in število podružnic se je prostorsko najbolj razširilo v obdobju 1919 do 1929, ko je največji porast zaznamovala tudi industrija. Tudi v tem obdobju je bližina gora še zelo močno vplivala na ustanavljanje podružnic. Po letu 1930 so se začele čutiti posledice svetovne gospodarske krize v stagnaciji obiska postojank in števila podružnic, pri članstvu pa je sledil celo rahel padec in potem zelo umirjena rast.

Kljub številnim človeškim žrtvam in opustošenju med drugo svetovno vojno, ko je bila večina naših postojank uničena ali izropana, se je planinska dejavnost po osvoboditvi izredno močno razmahnila. Na vseh področjih zasledimo v prvih povojnih letih izjemen porastek v primerjavi s predvojnimi stanjem. Po Vrišerju (1977) lahko šele v tej fazi po osvoboditvi govorimo o zares pravi industrializaciji Slovenije. Ta proces je tedaj postal osnovna gospodarska politika vse slovenske družbe. Izoblikoval se je značilni industrijski polmesec ali razvojno ogrodje Slovenije kot bolj ali manj strnjen industrializiran pas od Gorenjske čez Ljubljano, Zasavje, Celje, Slovenske Konjice in Slovensko Bistrico do Maribora. Mimo tega se je razvilo še nekaj močnih industrializiranih aglomeracij. Na teh industrializiranih območjih se nahajajo tudi največje zgoščitve planincev. Klemenčič (1971) ugotavlja, da razdobje industrializacije med leti 1951 in 1961 pomeni višek dinamike prostorskih učinkov dnevne migracije delovne sile. Za to povojno fazo do leta 1960 je značilna tudi največja disperzija na novo ustanovljenih PD po Sloveniji v kar 48 krajih. Planinstvo se je začelo širiti v planinsko bolj ali manj prazen prostor — v Pomurje, Dolenjsko, Notranjsko in Primorsko. PD so začeli ustanavljati po večjih delovnih kolektivih in čedalje več članstva je prihajalao iz delavskih vrst. Zdi se, da sta v povojnem obdobju industrializacija in urbanizacija postali dve od najvažnejših gibal za razvoj planinstva.

Industrializacija je po letu 1960 še napredovala. Okrepila se je v že industrializiranih predelih, razširila pa se je na še neindustrializirano podeželje ter izoblikovala še nekaj novih središč (Vrišer, 1977). V zadnjem desetletju je začela ponekod v Sloveniji industrializacijska stopnja nazadovati v korist terciarnih dejavnosti.

Če zasledujemo povojno naraščanje števila PD, opazimo, da je to število sunkovito naraščalo do leta 1950, do leta 1970 se je rast umirila, od tedaj dalje pa je moč opaziti spet močnejši porast. Vzrok temu je, da več kot polovica na novo ustanovljenih PD zadnja leta nastaja v okviru delovnih organizacij, kar priča o vedno večji povezanosti na relaciji delo — rekreacija. Izredno silovit je bil porast članstva v letih 1946—1950, vendar je zaradi gospodarskih razmer in odprave razdeljevanja planinskih rekvizitov število članstva potem precej upadlo (Strojin, 1978). Ponoven porast je sledil od leta 1956 do majhnega padca števila članstva v drugi polovici šestdesetih let. Vzroke za to je treba iskati verjetno med drugimi tudi v gospodarski reformi in v višji članarini. Od tedaj dalje pa je opazen močan porast do danes. V drugi polovici šestdesetih let so se začeli kazati tudi rezultati intenzivnejšega dela z mladino, saj je število pionirjev že leta 1969 prarastlo število mladincev. Naraščanje števila pionirjev je veliko intenzivnejše od števila mladincev.

Število postojank beleži najprej intenzivnejši (do leta 1955) in potem bolj umirjen porast do leta 1967, ko je z 177 postojankami doseglo maksimum. Od tedaj dalje to število pada oziroma stagnira. Število ležišč doseže svoj prvi višek leta 1967, drugi pa je leta 1975. V glavnem pa je razvoj pri ležiščih bolj pozitiven kot pri postojankah. Planinske postojanke namreč v zadnjih letih prehajajo v druge roke, zato je moč opaziti padec oziroma stagnacijo. Boljše stanje glede ležišč pa gre pripisati razširitvam obstoječih planinskih koč.

Pri obisku planinskih postojank lahko sledimo močnejšemu naraščanju do leta 1961, počasnejšemu naraščanju z nihanji do leta 1976, od leta 1977 dalje pa izrednemu porastu. Podatki o številu nočitev so na voljo šele od leta 1956. Pri teh podatkih opazimo velika nihanja. Zlasti so zanimivi podatki o obisku in nočitvah tujih planincev. Obisk tujcev se začne zviševati šele leta 1963 in narašča do leta 1969, od tedaj dalje pa rahlo pada ali stagnira. Podobno velja za tuje nočitve, ki so dosegle višek leta 1968, od tedaj pa sledi padec ali pa stagnacija. Nad temi podatki se je vsekakor vredno zamisliti, kljub temu, da so podatki za nočitve in še zlasti za obisk le ocene dejanskega stanja. Vzroke za upadanje oziroma stagnacijo nočitev in obiska tujcev pa je verjetno treba iskati tudi v prenatrpanosti postojank, nemiru v kočah in onesnaženosti naših gor z odpadki. Obisk tujcev v naših gorah je namreč najpogostejši na območjih Triglava, Vršiča in

delno na najvišjih vrhovih Kamniških Alp. Ta področja pa mnogo obiskujejo prav domači obiskovalci.

Planinstvo se je v slovenskem prostoru razvilo kot posledica različnih geografskih, historigričnih in drugih faktorjev in procesov v eno najbolj množičnih rekreativnih dejavnosti. Brez dvoma lahko tudi v prihodnje pričakujemo njegov nadaljnji intenzivni razvoj. Na koncu velja poudariti, da je v tem sestavku nakazan vpliv samo nekaterih dejavnikov na razvoj planinstva. Nikakor pa ne moremo mimo številnih drugih, ki jih na tem mestu nismo omenili, pa so lahko celo pomembnejši. Naj omenimo samo dejstvo, da je planinska aktivnost marsikje najtesneje povezana z iniciativnostjo in delavnostjo društvenih delavcev ali mentorjev na šolah. Za res kompleksen prikaz problematike razvoja planinstva pogrešamo zlasti bolj poglobljene sociološke raziskave. Kljub nekaterim tovrstnim delom namreč diskusija o socialni strukturi planincev še vedno ni zaključena.

Literatura:

1. Darko Berljak, Planinarstvo kao tradicionalni oblik turizma, Diplomaska naloga, Fakultet ekonomskih nauka, Zagreb 1976.
 2. Vladimir Klemenčič, Prostorska diferenciacija Slovenije po selitveni mobilnosti prebivalstva, Geografski zbornik XII/1971.
 3. Vladimir Klemenčič, Neki socijalni uzroci i posledice prostornih uticaja industrijalizacije Slovenije, Geographica slovenica 10, Ljubljana 1980.
 4. Petrovič-Hošek-Momirovič, Športno rekreativna dejavnost Slovencev, Visoka šola za telesno kulturo, Ljubljana 1974.
 5. Tone Strojín, Planinstvo kot družbeni pojav nove dobe, Telesna kultura 1—2/1973.
 6. Tone Strojín, Oris zgodovine planinstva, Ljubljana 1978.
 7. Igor Vrišer, Industrializacija Slovenije, Ljubljana 1977.
- (Opomba: Sestavek smo pripravili po diplomski nalogi J. Senegačnika z naslovom Planinstvo v slovenskem prostoru, pri kateri je bil mentor prof. dr. Vladimir Klemenčič.)

ROBLEKOV DOM NA BEGUNJŠČICI — 1657 m (prej 1757 m)

Dom so zgradili leta 1933 planinci PD Radovljica. Prvega maja 1943. leta je bil požgan (skupaj z Valvasorjevim domom), na novo so ga zgradili leta 1946.

Od leta 1946 ga oskrbuje PD Radovljica.

Dom nosi ime po Hugonu Robleku — lekarnarju, pobudniku planinstva v naših krajih. Umrl je tragično pri požigu Narodnega doma v Trstu.

Izhodiščne točke: na vrh Begunjščice, k Valvasorjevemu domu, na Dobrčo, na Zelenico.

Kapaciteta: 35 ležišč v sobah in na skupnem ležišču.

Dom je odprt od 1. 6. do zadnje nedelje v septembru oz. 30. 9.

Informacije: Planinsko društvo Radovljica, 64240 Radovljica, in Verena Mencinger, Na Vrtači 3, 64248 Lesce.

